

ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

УДК 621.9.002 (477) : 930.1 «19...»

ВЕРСТАТОБУДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СРР У ДЕРЖАВНІЙ ПРОМИСЛОВІЙ ПОЛІТИЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1920-х РОКІВ: РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ТА РЕАЛЬНІ ПОДІЇ

Наталія Анненкова

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України
Україна, 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10
e-mail: annatg93@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3216-6000>

У статті досліджено динаміку стану верстатобудівного виробництва в Українській РСР у першій половині 1920-х років. Виявлено факт викривлення відображення даного стану радянською історіографією та причини, що спонукали до цього попереднє покоління дослідників. Встановлено, що спроби республіканського уряду у другій половині 1920-х років, а також заходи союзного партійно-господарського керівництва зі створення верстатобудівної сфери в УСРР на початку 1930-х років дійсно відбувалися на тлі практичної відсутності відповідного галузевого науково-технічного потенціалу. Проте одночасно з'ясовано, що вказана ситуація стала не наслідком хибної промислової політики уряду Російської імперії, а прорахунків радянської влади при формуванні засад своєї промислової політики на початку 1920-х років.

Ключові слова: верстатобудування, промислова політика, металорізальні верстати, історіографія, машинобудування, індустріалізація

Специфіка верстатобудування полягає у тому, що продукцією цієї галузі є машини, без допомоги яких виготовити у промислових обсягах інші машини неможливо в принципі. У розглянуту в даній праці епоху, коли при виробництві деталей будь-якого устаткування домінували операції холодної обробки металів, кількість та якість парку металорізальних верстатів визначали спроможність країн провадити заходи з індустріалізації промисловості. А це, у свою чергу, прямо впливало на їх місце у світовому процесі науково-технічного розвитку, з усіма відповідними наслідками політичного та суспільно-економічного характерів. Отже, розвідки з історії українського верстатобудування в обраних хронологічних межах дозволяють отримувати інформацію, використання якої при здійсненні загальних історичних оцінок ходи процесу індустріалізації в УСРР та його наслідків надає можливість значно підвищувати об'єктивність відповідних досліджень, завдяки чому одночасно відбувається як збагачення методологічного інструментарію історичної науки, так і відомостей стосовно історії України.

Разом з попередньо наведеним слід заува-

жити, що результати дослідження теми публікації мають і практичну цінність поза межами історичного аспекту, оскільки сприяють нагромадженню критеріїв оцінок ефективності заходів із здійснення промислової політики щодо галузей, чия робота є визначальною для певного етапу суспільного науково-технічного розвитку, на підставі аналізу їх практичного застосування.

Таким чином, виходячи з актуальності як досліджень історії верстатобудування в цілому, так і піднятого питання зокрема, метою даної наукової праці є визначення концептуальних поглядів урядів СРСР й УСРР на місце українського верстатобудування у розвитку радянського машинобудівного комплексу упродовж обраного хронологічного відтинку. Задля досягнення поставленої мети слід об'єктивно, з урахуванням наявної історіографії, висвітлити історично укладені умови функціонування машинобудівного сектору Української СРР на початку 1920-х років у контексті розпочатого на українських теренах Російської імперії ще наприкінці XIX ст. процесу індустріалізації промисловості.

Також, крізь призму основоположної, у ви-

щезгаданому процесі, ролі верстатобудування, необхідно проаналізувати заходи союзного та республіканського урядів стосовно організації роботи відповідної української галузі.

Зазначимо, що окремого, присвяченого розвитку верстатобудування УСРР історіографічного матеріалу не виявлено. Однак присутніми є певні відомості стосовно досліджуваної української галузі, що містяться як у працях з вивчення історії союзного машинобудівного комплексу та республіканської промисловості, так і в історичних розвідках щодо верстатобудування СРСР. У публікаціях П.П. Успаського «Из истории отечественного машиностроения» [18], Д.М. Берковича «Советское машиностроение за 40 лет» [8], С.Я. Розенфельда та К.І. Клименка «История машиностроения СССР» [17], М.М. Макеєнка «Очерк развития машиностроения СССР в 1921-1928 гг.» [12] українське верстатобудування до 1932 р. фактично не розглядається через присутнє в усіх цих книгах постулативне твердження про майже відсутність такого в Україні. Починаючи з періоду II П'ятирічки (1933-1937 рр.) сфера виготовлення металорізальних верстатів УСРР у вказаних наукових працях час від часу побіжно згадується, але тільки у формі наведення прикладу певних українських верстатобудівних заводів (верстатзаводів), чия продукція авторами подається як доповнення тих обсягів номенклатури металорізальних машин, що випускалися підприємствами РСФРР. Тобто, у дослідженнях [8; 17; 18] організація виробництва верстатів в Україні представлена допоміжним заходом, запровадженим на початку 1930-х рр. та спрямованим на підтримку відповідних російських підприємств, на які покладалося основне навантаження у програмі розвитку радянського верстатобудування.

У монографіях Ф.М. Мартинюка «Машинобудування Української РСР в період соціалістичної індустріалізації» [13] та О.О. Нестеренка «Розвиток промисловості на Україні» [14] інформація щодо верстатобудування в Україні до 1932 р. уже надається. Між тим, ці відомості, знов-таки, є дуже побіжними констатаціями окремих фактів випуску металорізального обладнання рядом українських підприємств. Стосовно періоду після 1932 р., рівень побіжності згадок щодо українського верстатобудування залишається незмінним, але їх контекст набуває загальносоюзного масштабу. Іншими словами, у дослідженнях [13; 14], на відміну від попередньо приведених, автори у досить завуальованій формі репрезентують нам створення українського верстатобудування не як на-

слідок винятково загальносоюзних заходів з організації верстатобудівного виробництва у СРСР, а як результат первісно внутрішньореспубліканських процесів, що отримали подальший розвиток у відповідних програмах союзного уряду.

У публікаціях О.Г. Омаровського «Советское станкостроение и его роль в индустриализации страны» [15] та Л.А. Айзенштадта «История развития станкостроения в СССР» [1] ми отримуємо підтвердження тому, що верстатобудування в Україні функціонувало як у дорадянську епоху, так і до початку періоду «соціалістичної» індустріалізації. Проте, через не дуже достовірне та дуже обмежене за обсягами подання відомостей щодо його роботи до 1932 р., українське верстатобудування у згаданих дослідженнях набуває роль ремісничого придатку слабо розвиненої відповідної російської галузі. З II П'ятирічки, згідно інформації джерел [1; 15], верстатобудування в УСРР сягає дійсно промислових масштабів, відповідно до планів союзного уряду з індустріалізації країни. Проте, всупереч позиції, сформованій авторами монографій [8; 17; 18], українське верстатобудування тут хоча також не відокремлене від союзного, але розглядається його повноцінною рівноправною часткою зі своїм сегментом номенклатури продукції, визначеним згідно урядових планів індустріалізації промисловості Радянського Союзу.

Отже, результати проведеного історіографічного аналізу показують, що на сьогодні в історичній науці наявні суперечливі позиції стосовно місця українського верстатобудування у промислових політиках як союзного, так і республіканського урядів упродовж 1920-х років, а звідси – й у процесі індустріалізації СРСР. При цьому, попередніми дослідниками здійснювалися всілякого роду маніпуляції з наявним історичним фактажем задля досягнення видимості об'єктивності власних тверджень. Так, наприклад, у праці [15] наводяться дані щодо концентрації в українських губерніях 25,1% верстатобудівних потужностей Російської імперії, що суперечить будь-якій тезі стосовно відсутності в Українській СРР на момент її входження до складу Радянського Союзу власної галузі з виробництва металорізальних верстатів. Однак, одночасно, і в цій монографії, і в решті наведених (окрім [8; 18]) публікацій вказана галузь подається слабко розвиненою через неповну завантаженість її потужностей.

Частіше за все за вірець приводиться найсучасніший в імперії верстатзавод «Герлях і

Пульст», евакуйований у 1915 р. з Варшави до Харкова, який, до речі, у дослідженнях [8; 12; 14; 18] не згадується зовсім, а за відомостями інших розвідок: або не приступив до роботи, або ледве налагодив випуск примітивних верстатів. Між тим, згідно архівних джерел, на 1916 р. продуктивність цього підприємства при близька 300 чол. виробничого персоналу складала 415 металорізальних верстатів на рік при загальній освоєній номенклатурі у понад 80 виробів, у тому числі – верстатів-автоматів та карусельно-токарних верстатів для обробки башт головних калібрів лінійних кораблів вагою у кілька десятків тон [3, с. 188; 10, арк. 1-17, 33-38, 90-94, 96-111, 172; 15, с. 70].

Так саме, дуже некоректно, а під час – і зовсім неправдиво, у радянській історіографії висвітлюється інформація стосовно виготовлення металорізальних верстатів у дорадянській період на Лубенському верстатзаводі «Фенікс», Київському заводі Гретера і Криванека, Новоросійському чавуноливарному і механічному заводі в Одесі (колишній «Белліно-Фендеріх»). Взагалі замовчується відновлення верстатного виробництва з початком Першої світової війни на Харківському заводі Російського паровозобудівного і механічного товариства та багатьох дрібніших машинобудівних заводів міста. Повністю ігнорується успішне освоєння в цей період низкою українських машинобудівних підприємств виробництва металорізальних верстатів як нового виду діяльності, прикладом чого можна вважати завод Гуревича у Херсоні та дослідно-навчальний завод Одеського ремісничого училища Єврейського товариства «Труд». І нехай на непрофільних підприємствах верстати виготовлялися здебільшого поштучно та за загально-машинобудівними технологіями, але їх обсяги виробництва на кожному з заводів (виходячи із розмірів задіяних у цьому виробничих потужностей) складали від кількох десятків до кількох сотень одиниць обладнання на рік. Тобто, на момент встановлення радянської влади в Україні виробництво металорізальних верстатів на її теренах уже було доволі поширеним видом промислової діяльності [6, с. 187; 9, арк. 2].

Проте, з огляду на ту епоху, коли були здійснені розглянуті наукові історичні праці, напевно чи можна було сподіватися на об'єктивне висвітлення у них подій стосовно верстатобудування УСРР, що відбувалися на українських теренах як у дорадянський, так і в наступний періоди. Насамперед, це пов'язано з тим, що визнання радянською історіографією наявно-

сті верстатобудівної галузі на українських землях у дорадянський період автоматично викликає питання стосовно її стану на етапі між встановленням радянської влади та початком «соціалістичної» індустріалізації. А об'єктивна відповідь, у цьому випадку, викликала обґрунтований сумнів в усвідомленні радянським партійно-господарським керівництвом на зорі радянського будівництва сутності процесів, що відбувалися у промисловості країни та й у сутності індустріалізації загалом. У свою чергу, даний сумнів народжував можливість виникнення припущень щодо історичної випадковості приходу правлячої партії до влади, оскільки заходи з управління промисловим розвитком, здійснені під її керівництвом, набували вигляд скоріше наслідку спонтанно-ситуативної реакції, ніж результату реалізації заздалегідь розрахованої концепції. Безумовно, що в обставинах, коли ідеологічна складова історичної науки мала відповідати державній політиці величання правлячої партії, дослідникам було важко публікувати матеріали критичного характеру, які надавали б привід до згаданих вище сумнівів. Незважаючи на це, як ми побачимо далі, усе ж таки деякі відомості з радянської історіографії хоч і не відповідають на поставлені у даній науковій праці завдання, але, принаймні, вказують сучасним дослідникам напрями пошуків об'єктивної інформації.

Повертаючись до подій в українській верстатобудівній сфері на самому початку 1920-х років ми можемо констатувати у ній наявність досить великих за мірками того часу виробничих потужностей та кількості задіяних робітничих кадрів. Переважна більшість із застосованих при виготовленні металорізальних верстатів видів сталі та чавуну вже випускалися вітчизняною металургійною промисловістю. Але, при цьому, профільна кваліфікація та кількість інженерно-технічних працівників були не дуже високими через відсутність системи фахової підготовки у вищих навчальних закладах та значний відтік спеціалістів під час громадянської війни у 1918-1920 рр. Підрозділів з провадження науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у галузі не існувало, як не існувало й самих науково-технічних працівників. Окрім того, робота верстатобудівного сектору не мала якоїсь оригінальної організаційної схеми управління, орієнтованої на специфіку продукції та її роль у рівні технічної оснащеності машинобудівної сфери в цілому. Отже, у 1920-і роки українське верстатобудування входило з уже чітко окресленою матеріально-технічною складовою галузевого нау-

ково-технічного потенціалу при ще остаточно не сформованій кадровій складовій і за відсутності організаційного та наукового забезпечення [2, с. 26-27].

Між тим, до 1922 р. у машинобудуванні радянської України відбулося кілька змін організаційного характеру, наслідки яких кардинально вплинули на подальший розвиток республіканського верстатобудування. У першу чергу, слід зауважити, що у цей час на всіх тих теренах колишньої Російської імперії, де було встановлено радянську владу, вирувала паливо-енергетична криза нечуваних до того масштабів. У результаті, робота машинобудівного комплексу значно ускладнилася як через перебої з енергопостачанням, так і з-за утвореного дефіциту на металургійну продукцію. Разом з тим, виходячи з аксіоматичних засад побудови того соціально-економічного устрою, що впроваджувався радянською владою, упродовж 1919-1921 рр. усі машинобудівні заводи в УСРР були націоналізовані. Таким чином, у кризі знаходилася машинобудівна промисловість, управління якою було зосереджено виключно в руках держави.

Однак, між декларацією ефективності переходу на директивний порядок організації керування економікою та її досягненням є суттєва різниця, що полягає, як мінімум, у наявності відповідної структури управління. На момент встановлення радянської влади така структура лише вибудовувалася, при чому чисельні зміни її форм та швидкість, з якою вони здійснювалися свідчили про відсутність у партійно-господарських структур прорахованих варіантів схем управління народногосподарським комплексом. Окрім того, навіть створені структури, насамперед, через одночасно існуючу їх велику кількість, не могли знайти кадрового наповнення. Отже, уся сукупність націоналізованих підприємств по всій Українській СРР просто фізично не могла бути охоплена упорядкованим державним контролем та управлінням, що в умовах паливо-енергетичної кризи означало колапс економіки. Укладена ситуація спостерігалася й в РСФРР, що привело до виникнення ідеї у центрі радянської влади – Москві стосовно значного скорочення кількості працюючих об'єктів промисловості у Росії й Україні. З одного боку, це давало час на визначення з оптимальною структурою управління економікою, а з іншого, завдяки суттєвому зменшенню обсягів використання енергоресурсів, з'являлася можливість налагодження їх споживання, збалансованого з результатами роботи паливо-енергетичного комплексу [19,

арк. 3-4; 20, арк. 3].

Втіленням вказаної ідеї стала консервація впродовж 1920-1922 р. більшості металообробувальних підприємств, розташованих на українських теренах. Так, лише з 1920 р. до 1921 р. кількість машинобудівних заводів в УСРР скоротилася з 335 до 77, що, відповідно, вплинуло на обсяги потенційних споживачів верстатобудівної продукції у найближчій перспективі. Зважаючи на цей фактор переважна більшість виготовлювачів верстатів була вимушена припинити випуск цієї продукції і перейти до іншої, якщо тільки не підлягала консервації. По суті, працюючими у верстатобудівній сфері залишалися лише два заводи: колишні «Герлях і Пульст» у Харкові та «Фенікс» у Лубнах, оскільки мали єдиний профіль діяльності – верстатобудівний. Однак їх обсяги виробництва протягом 1920 р. склали лише п'яту частку від тих, що дозволяли промислові потужності, а у 1921 р., через відсутність замовлень, виготовлення верстатів на вказаних підприємствах припинилося зовсім. Як наслідок, Лубенський верстатзавод, що під час націоналізації отримав українське республіканське підпорядкування, номінально був законсервований, хоча в дійсності перейшов на виконання разових замовлень з ремонту та виготовлення сільськогосподарського знаряддя. Харківський же завод, підпорядкований у ході націоналізації Вищій раді народного господарства (ВРНГ) РСФРР, був розформований. Його обладнання було передано Харківському паровозобудівному заводу для налагодження тракторного виробництва, а будівлі відійшли Харківському електромеханічному заводу [4, с. 96; 7; 11, арк. 11-13, 19; 16, с. 4, 7, 13; 21, арк. 215зв.].

Таким чином, на середину 1920-х років в УСРР матеріально-технічна складова республіканського верстатобудування виявилася значно підірваною, насамперед, через знищення єдиного у СРСР сучасного профільного підприємства, яким був завод «Герлях і Пульст». До того ж, перепрофільовані під випуск іншої продукції колишні верстатобудівні потужності інших підприємств зазнавали фізичного зношення, а іноді й разукомплектації, що часто робило їх зворотне перепрофільування економічно недоцільним. Одночасно розпочалася певна дискваліфікація відповідних працівників робітничих професій і посилилася деградація фаху інженерно-технічних працівників, головним чином – через прогресуюче відставання їх рівня знань від науково-технічних досягнень сучасного верстатобуду-

вання. Отже, до 1925 р. українська верстатобудівна галузь практично припинила своє існування, зберігаючи лише рештки кадрової та матеріально-технічної складових, та й те в їх перепрофільованому вигляді.

Проте руйнація верстатобудівної сфери в УСРР не могла бути викликаною лише скороченням чисельності працюючих машинобудівних підприємств, оскільки останні все одно потребували як поточної заміни зношеного обладнання, так і розширення номенклатури металорізального устаткування відповідно до розширення номенклатури й обсягів виробництва власної продукції.

Отже, певна кількість верстатобудівних потужностей мала залишатися для задоволення вказаних потреб (хоча б часткового), але ж не залишилась. Тобто, існували й інші чинники, що привели до зникнення верстатобудівного сектору з числа галузей республіканського машинобудування. Й одним з них стала практика переміщення активної частки основних фондів законсервованих підприємств на працюючі заводи, що набула у першій половині 1920-х років надзвичайного поширення. Оскільки всі ці переміщення відбувалися в умовах реструктуризації управління економікою, то налагодити дієвий контроль за даним процесом не вдалося. Тому, металорізальне устаткування вивозилося із законсервованих заводів без належного обліку та в обсягах, розміри яких визначалися лише статусом керівників працюючих підприємств у радянській номенклатурній ієрархії.

Масштаб процесу переміщення обладнання із законсервованих заводів надбав такого розмаху, що його не могли не враховувати навіть радянські історики розвитку промисловості СРСР. Так, С.Я. Розенфельд в К.І. Клименко [17] даний захід подають як формування та використання «резерву устаткування», хоча авторами й обходиться питання ступеню його контролюваності. Проте у документах середини 1920-х років прямо йдеться і за повну втрату контролю над процесом вилучення устаткування із законсервованих заводів, і за часткову втрату контролю за обліком такого обладнання. При цьому, в них указується й на те, що всі досягнення працюючих підприємств машинобудівного комплексу УСРР до 1927 р. безпосередньо пов'язані саме із заходом з переміщення обладнання [5, с. 14-15; 17, с. 184; 22, арк. 19].

Отже, зникнення попиту на металорізальні верстати, що привело до зупинки обох профільних заводів в УСРР, було спровоковане

отриманням потенційними замовниками можливості практично дармового задоволення своїх відповідних потреб. При цьому, а ні республіканський, а ні союзний уряд не вжили жодних заходів, спрямованих на бодай штучне підтримання нехай й обмеженої дієздатності хоча б згаданих верстатзаводів і найбільш пристосованих закладів з підготовки верстатобудівних кадрів. Тобто, дана ситуація прямо вказує на відсутність у радянських партійно-господарських керівних органів розуміння провідної ролі верстатобудування у розвитку важкої промисловості.

Власне кажучи, у попереднього царського уряду також не було цього розуміння, але, на відміну від радянської влади, ним і не проголошувалася необхідність першочергового розвитку важкої індустрії.

Радянська ж влада, протиставляючи себе попередній як більш прогресивну в усіх сферах суспільного життя, у тому числі – в питаннях організації його науково-технічного розвитку, офіційно декларувала необхідність превентивного зміцнення машинобудівного комплексу як основи побудови індустріалізованого радянського соціуму. Однак, з огляду на заходи промислової політики першої половини 1920-х років у контексті їх наслідків для українського верстатобудування, не виникає сумнівів, що перед радянським партійно-господарським керівництвом і не поставало питання щодо неможливості превентивного розвитку сфери виробництва машин без випереджаючого розвитку галузі з виготовлення тих засобів, за допомогою яких ці машини й мали вироблятися.

Очевидно, що керуючись саме метою приховування цього прорахунку, який наочно показував не такі вже й заздалегідь сплановані та науково обґрунтовані, як це декларувалося офіційною пропагандою, заходи радянського уряду з організації суспільного науково-технічного розвитку та можливість припущення ним у цій справі не менш масштабних стратегічних помилок, ніж урядом царської Росії, радянські історики у своїх дослідженнях обходили висвітлення процесів у вітчизняному верстатобудуванні у першій половині 1920-х років, приписуючи його стан на середину цього десятиліття успадкованому від Російській імперії.

Підсумовуючи викладене ми доходимо висновків, що на початку 1920-х років жодних концептуальних поглядів урядів СРСР та УСРР на місце українського верстатобудування у розвитку союзного чи республіканського машинобудівних комплексів не було. Через це

ними не здійснювалися заходи зі збереження успадкованого від царської Росії науково-технічного потенціалу досліджуваної галузі, бодай на тому ж рівні, що й у решти машинобудівних профілів. У результаті, на середину 1920-х років він був майже вщент зруйнований та існування верстатобудування в Українській СРР припинилося, що на етапі «соціалістичної» індустріалізації потребувало її фактично поновного започаткування.

Проте, оскільки всі історичні дослідження, в яких тією чи іншою мірою розглядався розвиток українського верстатобудування, були проведені у радянську епоху й у той період, коли провідне місце верстатобудування в індустріалізації промисловості було остаточно визнано та не викликало сумнівів, наведений у даній статті момент в історії української верстатобудівної сфери як такий, що дискредитує промислову політику на зорі радянської влади, вченими ігнорувався з-за ідеологічних міркувань. Його замовчення здійснювалося, насамперед, через підміну стану українського верстатобудування наприкінці I Світової війни тим, що реально існував на середину 1920-х років. Наступним кроком йшло приписування започаткування верстатобудівної промисловості в УСРР або республіканському, або союзному урядові. Варіанти залежали, здебільшого, від підпорядкованості установ, в яких працювали автори та часу проведення дослідження – у період галузевої чи регіональної структури управління економікою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенштадт Л.А. История развития станкостроения в СССР. Развитие станкостроительной и инструментальной промышленности в СССР: зб. научн. трудов / научн. ред. А.Н. Ачеркан и др. Москва, 1958. С. 3-31.
2. Анненкова Н.Г. До історії кризи українського верстатобудування у 1918-1932 рр. *Історія науки і техніки*: зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 7. С. 7-30.

3. Анненкова Н. Достоірність оцінок історіографічних джерел щодо ролі заводу «Герлях і Пульст» в становленні українського верстатобудування. *Архасівські читання*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 26-27 квіт. 2013 р. Миколаїв, 2013. С. 187-189.

4. Анненкова Н. Завод «Gerlach i Pulst» в Україні: польський слід в історії українського станкостроєння. *Studia Orientalne*. Toruń, 2016. N 1 (9). S. 79-99.

5. Анненкова Н.Г. Заводи Реммаштресту СРСР в Україні (1929-1941 рр.): причини створення та досвід роботи. *Evropský filozofický a historický diskurz*. Praha, 2018. Sv. 4, Vyd. 3. S. 11-20.

6. Анненкова Н.Г. Особливості забезпечення верстатним обладнанням машинобудівних підприємств на українських теренах Російської імперії в роки Першої Світової війни. *Історія освіти, науки і техніки в Україні*: матеріали IX Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, м. Київ, 22 трав. 2014 р. Київ, 2014. С. 186-187.

7. Анненкова Н.Г. Формування верстатного парку машинобудівного комплексу Української СРР до періоду «соціалістичної» індустріалізації (1919-1927 рр.). *Історія науки і біографістика*: електрон. наук. фахове вид. 2018. №3. URL: <http://imb.dnsgb.com.ua/2018-3/14.pdf>

8. Беркович Д.М. Советское машиностроение за 40 лет. Москва: Знание, 1957. 64 с.

9. Держархів Одеської області. Ф. 108. Оп. 2. Спр. 28. 34 арк.

10. Держархів Харківської області. Ф. 562. Оп. 1. Спр. 51. 176 арк.

11. Держархів Харківської області. Ф. Р-1354. Оп. 1. Спр. 542. 94 арк.

12. Макеенко М. М. Очерк развития машиностроения СССР в 1921-1928 гг. Кишинев: «Карта Молдовеняскэ», 1962. 335 с.

13. Мартинюк Ф.М. Машинобудування Української РСР в період соціалістичної індустріалізації. Київ: «Вид-во Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка», 1958. 101 с.

14. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні: у 3 т. Київ: Наукова думка, 1966. Т. 3: Промисловість України в період будівництва соціалізму і комунізму. 488 с.

15. Омаровский А. Советское станкостроение и его роль в индустриализации страны. Москва : Академия общественных наук при ЦК ВКП(б), 1948. 188 с.

16. Промышленность Украины в 1921 году: материалы из отчета «Народное хозяйство Украины в 1921 г. / Украинский Экономический совет. Харків: УСНХ, 1922. 200 с.

17. Розенфельд С.Я., Клименко К.И. История машиностроения СССР. Москва: Изд-во АН СССР, 1960. 498 с.

18. Успенский П. П. Из истории отечественного машиностроения. Москва: «Гос. научн.-техническое изд-во машиностроительной литературы», 1952. 84 с.

19. Центральний держархів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 261. 16 арк.

20. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 812. 131 арк.

21. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 881. 445 арк.

22. Центральний держархів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2502. 307 арк.

Annenkova Nataliya

Machine-Tool Construction of the Ukrainian SSR in the State Industrial Policy of the first half of the 1920s: Soviet Historiography and Real Events

The machine-tool industry is fundamental for the industrialization of the industry since it produces the means of production of those machines and mechanisms by which the above-mentioned process is carried out. It means that the level of development of the machine-tool industry directly affects the ability of the community to build an industrial society. Therefore, special attention is paid to this sector of production in the research works on the history of industry, engineering and machine-tool construction. Meanwhile, the corresponding historiography of the Soviet period contains certain facts that do not always correlate in various sources of historiographical material and contradict information from archival sources. Thus, all researchers who in one way or another studied the development of machine-tool construction on the territory of Ukraine were unanimous in the fact that the branch of metal-cutting equipment manufacturing was formed undoubtedly at the stage of industrialization, and during the pre-Soviet period, it did not exist here. At the same time, Soviet historians disagree only in the issue of when and by whom that formation was started: a republican government in the second half of the 1920s or a Union government in the early 1930s.

However, according to archival documents, by the time of the establishment of Soviet power, material and technical basis had been already formed in Ukraine, and the creation of a staffing component of the scientific and technical potential of regional machine-tool construction had been started. Although at the same time, it should be admitted that during that period, the

Ukrainian sphere of metal-cutting equipment manufacturing had not yet received an effective organizational order, and its scientific and technical support was absent at all. Moreover, at the beginning of the 1920s, the mentioned problems were not only far from being overcome, but in general, almost complete destruction of the branch scientific and technical potential took place. Therefore, the author comes to the conclusion that the situation took such turn due to an absolute absence at that time of any conceptual views of the governments of the USSR and Ukrainian SSR about the place of Ukrainian machine-tool construction in the development of the Union or Republic machinery-producing complexes. The suppression of specified circumstances by Soviet historiography can just be explained by the political and ideological conditions in which the researchers lived during their studies.

Keywords: *machine-tool construction, industrial policy, metal-cutting equipment, historiography, machinery construction, industrialization*

Надійшла до редакції / Received: 14.11.2018

Схвалено до друку / Accepted: 25.12.2018